

חולין קכט

משה שווערד

1. רש"י מסכת חולין דף קכט עמוד ב ד"ה החותך כזית

החותך כזית בשר מאבר מן החי - בתוספתא לא גרסינן כזית אלא החותך בשר מאבר מן החי וכגון דאיכא כביצה.

2. מהרש"א על חולין דף קכח ב

פרש"י בד"ה החותך כזית כו' ל"ג כזית כו' וכגון דאיכא כביצה עכ"ל. נראה מזה שהסכים לפרש כאן כפי' ר"ת ור"ש שכתבו התוס' בריש פרקין דלקבל טומאה נמי בעי בטומאת אוכלין כביצה וק"ל:

3. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קכט עמוד ב

רש"י ד"ה החותך. וכגון דאיכא ביצה, מקשים האחרונים דהא רש"י ס"ל בעלמא דלקבל טומאה במשהו, ואמאי פירש כאן דבעי' כביצה. וע' במהרש"א שכתב שרש"י חזר בו. וי"ל בפשטות דכיון דהבשר אסור באכילה משום אבמה"ת, מאי נ"מ בהא שקיבל טומאה בעצמו, הרי אסור אלא רק אם מטמא אחרים יש נ"מ, ולזה צריך כביצה.

4. דף על הדף מסכת חולין דף קכט עמוד ב

בגמ': ת"ר החותך כזית בשר מאבר מן החי וכו'. והביא רש"י דבתוספתא לא גרסינן כזית, אלא החותך בשר מאבר מן החי, וכגון דאיכא כביצה עיין שם, וכתב המהרש"א, דנראה מדברי רש"י אלו שהסכים לדעת הר"ת, דגם לקבלת טומאה בעינן כביצה ע"כ.

והנה בפסחים (ל"ג ע"ב) כתב רש"י דאוכל מקבל טומאה בכל שהוא מה"ת, והביא ברייתא דת"כ דתני מכל האוכל מלמד שמיטמא בכ"ש, יכול יטמא לאחרים בכ"ש, ת"ל אשר יאכל, אוכל הנאכל בבת אחת והיינו כביצה עיין שם. וכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל (ריש פ"ד מהל' טומאת אוכלין) וכמ"ש הכ"מ והמשל"מ שם, וכ"כ התוס' יום טוב במס' אהלות (פ"ג משנה ה') בדעת הרמב"ם עיין שם.

והתוס' פסחים (שם) כתבו בשם הר"ת, דגם לקבלת טומאה בעינן שיעור כביצה מה"ת, והך דרשה דהת"כ מכל האוכל אסמכתא בעלמא הוא עיין שם.

והנה התוס' שם כתבו, דגם רש"י חזר בו בחולין פרק או"ב בשמעתתא דפרה מטמאה טומאת אוכלין, שהקשה רש"י ז"ל שם למה לי קבלת טומאה, היא גופה מטמאה אדם ובגדים, ומתרץ דכה"ג מפרשינן בכריתות (דף כ"א) כגון שחיפהו בפחות מכביצה בצק, ואי משוית לי' אוכל מצטרף בהדי בצק, ומקבל האי בצק טומאה אם יגע בטומאה ומטמא שאר אוכלין, ואי לאו אוכל הוא לא מקבל האי בצק טומאה דלית בי' שיעורא עיין שם.

מבואר בתוס' דרש"י חזר בו, והביאו התוס' מדברי רש"י בפרק אותו ואת בנו, והנה כאן במהרש"א מבואר מקום נוסף דרש"י כותב שחזר בו מדעתו בפסחים הנ"ל וס"ל כר"ת דגם לקבלת טומאה בעינן כביצה וכנ"ל.

ובספר תורת האשם (סי' א') כותב, דמדברי המהרש"ל בחכמת שלמה נראה דס"ל דרש"י אוחז בשיטתו, דאוכל מקבל טומאה בכל שהוא. דהנה המהרש"ל בשבת (צ"א ע"ב) דוחק שם מ"ש רש"י שם ד"ה בהדי הדדי דלא קבל טומאתו מן האויר דהא לא הוי בו כשיעור. וכתב דאין זה מרש"י ז"ל, אחרי דרש"י פירש לעיל בעמוד א' ד"ה אי לענין טומאה דמבעיא אם נטמא לטמא טומאת אוכלין או לאו כביצה בעינן. הרי דפירש רש"י דמיירי לענין לטמא אחרים, והיינו כפירושו בכל דוכתא דלא בעינן כביצה אלא לטמא ולא ליטמא עיין שם במהרש"ל.

ונראה מזה, דדעת המהרש"ל היא, דרש"י לא חזר בו, דאל"כ לא הו"ל למחוק דברי רש"י ז"ל שם בע"ב הנ"ל, אלא הו"ל למחוק מ"ש רש"י בע"א הנ"ל תיבות אלו "לטמא טומאת אוכלין", ואי הי' מוחק תיבות אלו הוי מוסב פרש"י ז"ל שם בין בע"א ובין בע"ב לענין קבלת טומאה וכמו שפירשו התוס' שם. אלא ודאי דלמהרש"ל ז"ל לא הי' נוחא לי' לומר דרש"י ז"ל חזר בו, אלא דרש"י ז"ל מחזיק בשיטתו דלקבלת טומאה סגי בכ"ש מה"ת, וע"ש מה שהאריך עוד בזה.

5. רש"י מסכת חולין דף קכח עמוד ב ד"ה טהור

טהור - דהא בשר הפורש מאבר מן החי טהור הלכך טומאת עצמו אין בו ומשחישב עליו לא נגע בטומאה שיקבלנה אבל חישב עליו והורידו באביו באבר לתורת אוכל ואחר כך חתכו קבל טומאה מאביו קודם לכן מטומאה חמורה שהיתה עליו בעודו אבר שלם כשחתכו והלכה לה טומאה חמורה נשארה עליו הקלה שלא היה לו עד עתה.

6. תוספות על חולין דף עב/ב

אלא שאם נגע בו הזב כו'. ... וא"ת דבשלהי העור והרוטב (לקמן דף קכח:) תניא החותך כזית בשר מאבר מן החי חישב עליו ואח"כ חתכו טמא ופריך טומאת בית הסתרים היא ומשני ר"מ היא והשתא היכי חייל אחר המחשבה טומאת אוכלין דקיל אטומאת אבר מן החי דחמיר [1] וי"ל דטומאת אוכלין חמיר שראוי להצטרף עם פחות מכביצה אוכלין אבל קודם שיחשב עליהם לא היה ראוי להצטרף [2] והרב ר' שמשון אומר דשבע ליה טומאה לא שייך בדבר שהטומאה באה מגופו וחייל שפיר אפי' קל על חמור וכפירושו משמע בהקומץ רבה (מנחות דף כד:) דבעי למיפשט מההוא דב' סדינים דלא אמר שבע ליה טומאה שהרי תחתון טמא מדרס ומגע מדרס פי' אע"ג דעליון אינו טמא אלא מדרס היינו משום דלא חייל מגע דקיל אמדרס דחמור בזה אחר זה אבל מתחתון בעי למיפשט כיון דבבת אחת ודאי חל אפי' קל על החמור וא"כ בשניהם שוים כי ההיא דעשרון שחלקו חלים אפי' בזה אחר זה ומשני דבבת אחת ודאי חייל אפי' קל על חמור אבל בזה אחר זה אפי' שניהם שוין לא חייל האחרון והשתא לפי סברת הפושט אמאי לא פשיט מר"מ דאמר גבי סדין שעשאו וילון דטמא מגע מדרס אלמא דחל קל עם החמור בבת אחת אלא ודאי כשהטומאה באה מגופו לא אמרי' שבע ליה טומאה וחל אפי' קל על חמור אפי' בזה אחר זה ויש לדחות דלא בעי למפשט מר' מאיר דהא ר' יוסי פליג עליה מהאי טעמא ולהכי לא פשיט אלא מר' יוסי:

7. תוספות על חולין דף עב/ב

בשעת פרישתן מקבלין טומאה מאביהן. וא"ת ולקמן בהעור והרוטב (דף קכח:) גבי החותך בשר מן החי דטמא ומוקי לה כר"מ דאמר טומאה דבית הסתרים מטמא לוקמה אפי' כר' יוסי דבשעת פרישתו מקבל טומאה מהאבר ודוחק לומר דמיירי כגון דבמשחו ראשון שנחתך לא היה באבר כדי לעלות ארוכה [1] וי"ל דבעי לאוקמי אף בניתו בכל כחו דלא מקבל טומאה מאביהן בשעת פרישה מאביהן ... ואין נוגע זה בזה בשעת חתיכה ...

8. חדושי הרמב"ן על מסכת חולין דף קכט/א

ודאקשינן טומאת בית הסתרים היא. ולא אמרינן בשעת פרישתן מאביהם מקבלין טומאה, [2] אי נמי חבורי אוכלין כמאן דמפרתי דמו, משום שכיון שנטל הבשר מן האבר נטהר האבר מלטמא דהא בעינן בשר גידים ועצמות וליכא, ומיהו הוה מצי לאוקומה כגון שיש עליו בשר הרבה שעדיין נשאר עליו כדי להעלות ארוכה, אלא החותך בשר לגמרי משמע ליה:

9. חדושי הרשב"א על מסכת חולין דף קכט/א

אמאי טומאת בית הסתרים היא. הכא לא מצי למימר בשעת פרישתן מאביהן מקבלות טומאה מאביהם, א"נ אוכלין כמאן דמפרשי דמו, דמיירי כגון שלא נשאר בו יותר בשר ואין עליו שום דין אבר מן החי, כך פי' בתוס':

א. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף עב עמוד ב

אבל טמא מגע מדרס דברי ר"מ. ופירש"י מפני שנגעו זה בזה בעודן מחוברין. ושאלתי לרבינו שליט"א דלכאורה טומאת "מגע" שבו בא רגע אחד "אחרי" שנטמא ב"מדרס" וא"כ יקשה היאך חל עליו טומאת מגע והרי שבע לה טומאה. דהרי טומאת מגע שבו מסובב מכת טומאת מדרס שבו. ואמר לי רבינו שליט"א דהגם דטומאת המגע בא בעקבות טומאת המדרס. מ"מ נחשב כאילו באו שתיהן בבת אחת, ובבת אחת לא אמרינן דשבע לה טומאה כמובא בתוס' כאן.

ב. תוספות הרא"ש מסכת חולין דף עב עמוד ב

אלא אם נגע בו הזב. פ"ה בשעה שדרס עליו או אח"כ, וקשה והא שבע ליה טומאה מטומאת מדרס שיש עליו כבר ולא חייל עליה טומאת מגע אח"כ ובעיא היא במנחות בהקומץ רבה עשרון שחלקו ונטמא אחד מהם והניחו בביסא וחזר טבול יום ונגע באותו טמא מהו מי אמרין שבע ליה טומאה או לא ויטמא חלק השני ע"י צירוף הכלי ולא פשיט ליה התם, וצריך לומר כגון שקדם מגע הזב למדרס דכי האי גונא קאמר התם במנחות דחיילא טומאה חמורה על טומאה קלה.

ג. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת פסחים דף יד עמוד א

הקדמה לסוגיא דר"ח סגן הכהנים [עיין שם באריכות]...

ומבואר דטומאה הוא פגם בעצם וגם אם אין לו נפק"מ בדין כמו בעכו"ם שאינו מקבל טומאה ואינו גם מעביר הטומאה לאדם או דבר אחר מ"מ הוא טמא בלי נפק"מ לדינא. וזה השכר לבני ישראל שיוכלו להטהר מהטומאה להסירה כאילו לא נטמאו כלל. (עי' מ"ש בסוטה דף י"ז ע"א ובחולין דף פ"ח ע"ב) וזה נידון הסוגיא דאין היתר להוסיף טומאה על קדשים ותרומה טמאים. דעצם הוספת טומאה הוי פגם יותר ואפשר שנאסר בדין משמרת.

ד. שערי ישר שער א - שער הספיקות פרק יג

דענין טומאה הוא מציאות ממש שלא כענין דין חלות איסור וקדושה, כמו שאמרו **טומאה נכנסת וטומאה יוצאת, וכן מצינו לענין חלות טומאה על טומאה שאמרו בגמרא בלשון "שבעה" לה טומאה, ולא בלשון אין טומאה חל על טומאה כמו אין איסור חל איסור, וכמו שיבאר ענין זה לקמן שער ג' פרק ח', ולפי"ז באדם שנטמא יש מקום לומר דמלבד הדין שמתחדש ע"י הטומאה באדם הנטמא הוא נושא את הטומאה עצמה...**

10. רש"י מסכת חולין דף קכט עמוד א ד"ה כשימש

כשימש - אותו שמוש טומאה חמורה לאו בתורת אוכל שמשא שאין האבר מטמא כלום ע"י אותו בשר אלא בתורת עץ שימש שנחשב ונמנה עם הגידין והעצמות ליעשות אבר והן כעץ והשתא אתעביד ליה אוכל ופנים חדשות באו לכאן ולא דמי לנבלת עוף טהור שהיא מטמאה אדם על ידי אכילה.

11. תוספות רא"ש על חולין דף קכט/א

כשימש מעשה עץ שימש. וא"ת נהי דטומאה חמורה שלו היתה משום מעשה עץ מכל מקום נילף מזרעים שאין סופן לטמא טומאה חמורה בשום ענין אבל מה שמטמא טומאה חמורה באיזה ענין שיהיה אין צריך הכשר, וי"ל דזרעים נמי יכולין לטמא טומאה חמורה על ידי שימוש עץ כדאמר' לקמן כופת שאור שיחדה לשיבה בטלה ומטמאה טומאת מדרס:

12. תוספות רא"ש על חולין דף קכט/א

כופת שאור שיחדה לשיבה בטלה טומאתה לאו דאורייתא. וא"ת ומנא לן דטמאה אפילו מדרבנן משום דבטלה מתורת חימוץ אלא משום דאמר' אי לאו דנעשית כמו עץ ואבן המיוחדין למדרס היה עובר עליה בבל יראה ובבל ימצא וא"כ על כרחיך טומאה דאורייתא היא דאם אינה חשובה כעץ מדאורייתא עובר עליה, [1] וי"ל כיון דביטול בלב מועיל לענין שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא כדאמר' בפסחים מדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה הכא נמי אע"ג דמדאורייתא לא בטיל כיון שיחדה לשיבה לא גרע מביטול בלב:

13. חתם סופר על חולין דף קכט/א

כופת שאור וכו'. בברייתא שם תניא אינו חייב לבערו. [2] וי"ל דהוה ס"ד דאביי דמיירי שכבר ביטל החמץ והפקירו, אלא שמדרבנן היה צריך לבערו והכא פת שעפשה או כופת שאור שיחדה לשיבה אפי' מדרבנן א"צ לבערו אבל לעולם טומאתה לאו דאורייתא ולק"מ ק' תוס':

14. ספר שערים מצויינים בהלכה

כופת שאור שיחדה לשיבה בטלה וכו'.
פרש"י מתורת חמץ ואינו עובר עליו בפסח משום (בא יב-ט) "שאור לא ימצא בבתיכם", אלמא לאו אוכל הוא וכו'. וכתבו התוס' במס' פסחים (מה: ד"ה כופת) דאע"פ שראוי לאכילה, כיון שאין מקיימין אותו לאכילה בטלה, דמגמ' כאן משמע דמיירי בראוי לאכילה. וכתבו התוס' במס' ב"ב (יט: ד"ה ותיפוק) דכאן מיירי כגון דעבד בהו שינוי מעשה דהא אמרינן [כלים פכ"ה מ"ט] כל הכלים יורדין לידי טומאה במחשבה, ואין ערלין מטומאה אלא ע"י שינוי מעשה, וה"ה באוכלין דבעינן שינוי מעשה, דאפילו בידות הכלים מוכח בפ"ק דסוכה (יד.) דבעינן בהו שינוי מעשה. וכ"כ התוס' במס' שבת (נב. ד"ה בבאין) דמיירי כשיש שינוי מעשה. ועי' ברמב"ם (כלים פכ"ה הי"ב) העושה כפה מן השאור וייבשה וייחדה לשיבה, הרי בטלה מתורת אוכל ומתטמאה במדרס, שהרי משמשת תשמישי העץ. וצל"ע במה שכתב בעצמו (חומ"צ פ"ב הט"ו) כפת שאור שייחדה לשיבה, אם טח פניה בטיט הרי זו בטלה ומותר לקיימה. שוב ראיתי שכבר הקשה כן המעשה רוקח, וגם העיר למה הכס"מ לא הראה מקום דין זה, והיא ברייתא מפורשת כאן והביאה המשל"מ.

15. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קכט עמוד א

תוס' ד"ה טומאתה. תימה וכו'. בראשונים תירצו דלענין תשביתו סגי בכך שיחדה לשיבה, דחשיב כמו ביטול. דהנה כבר עמדו הראשונים אמאי לא סגי בביטול לחודיה ומה צריך בדיקה, ותירצו משום דחיישינן שמא לא יבטל בלב שלם. ולכאן' מאי אית לן למיחש הא ביטול הו"ל הפקר, ואם יפקיר אדם דבר אטו אית לן למיחש מה בלבו (וכבר עמד בזה הנוב"י). אולם באמת מלשון הרמב"ן משמע דצריך לחשוב בלבו שהדבר נפקע מלהיות חמץ, ולא רק שמפקיר. ונראה דלדבריו אם יפקיר אדם חמצו לא יקיים בזה מצות תשביתו, ודמי להמוכר חמצו קודם הפסח דאף שאין לו חמץ אבל לא קיים תשביתו, אף שגרם לכך שלא יהיה לו חמץ, וה"נ אם ביטול היה מצד הפקר. וע"כ דביטול היינו שחושב על החמץ שהוא כעפרא דארעא וכמאן דליתיה, ובזה מתקיים דין תשביתו. ולהכי תליא במה שמחשב בלבו, דהכל תלוי בלב. ובזה א"ש מה דאמרי' בפסחים ו: שצריך בדיקה שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתו עליה, ולכ' אחר שהפקיר מה שייך דעתו עליה, אך להנ"ל א"ש דהכל תלוי בלב, וע"כ צריך לבטל מתחילה. ולפ"ז א"ש קושיית התוס' הכא, דאף שלגבי טומאה מדאורייתא לא בטל להיות כלי, אבל לענין חמץ שפיר יכול להיחשב כמאן דליתיה ולקיים מצות תשביתו.

16. תוספות הרא"ש מסכת חולין דף קכט עמוד א

בית שסככו בזרעים טהרו טומאתם לאו דאורייתא. פרש"י אותה טומאה שהבית חשוב אהל לענין לטמא אדם וכלים לאו דאורייתא, לא ידענא מאי טומאה היא זו שהזרעים עצמן לא מיטמאין ולא מטמאין אלא מביאין

הטומאה כמו עץ ואבן, ועוד קשה לי אמאי לא מיייתי מתני' דפ"ח דאהלות דאוכלין טהורין מביאין הטומאה וחוצצין ואוכלין טמאין מביאין ולא חוצצין, וצ"ע. ונראה לי לפרש בבית המנוגע דתנן בפרק י"ג דנגעים דאחר שנותץ את הבית אבניו עציו ועפרו מטמאין בכזית והנך זרעים נמי בטילי אגב בית ומטמו.

17. ספר שערים מצויינים בהלכה

שם ע"ב לאחרים. פרש"י לעובר כוכבים. ועי' בשו"ת ארץ צבי (ח"ב אר"ח סי' לד) בענין אי החזקת טובה חשוב הנאה, וכתב דמכאן מפורש דאיסורי הנאה אסור ליתן במתנה, דלר"ש איסה"ג אין מקבל טומאה דהוי אוכל שאי אתה יכול להאכילה לאחרים, ופרש"י לעכו"ם, ומפורש דאסור ליתן איסה"ג לנכרי, וכן בגמ' פסחים (כב.) דפריך והרי איסה"ג דכתיב "לא יאכלו", ותנן שולח אדם ירך לנכרי וגיה"ג בתוכו, ומבואר דאיסה"ג אסור ליתן לנכרי, ויש לדחות דמדרבנן אסור, אך בשערי תשובה לרבינו יונה (ש"ג אות פ"ג) מפורש דאסור מה"ת ולוקה.

18. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קכט עמוד ב

אוכל שאתה יכול להאכילו לאחרים קרוי אוכל. לכאן אמאי אין יכול להאכילו לאחרים, הא כיון דנשחטה ואין שחיטה עושה ניפול לא הוי אבמה"ח. וצ"ל דס"ל לר"ש דלעכו"ם אסור משום אבר מן החי, כיון דלדידהו אינה שחיטה והו"ל כמתה, ומיתה ודאי עושה ניפול. וכלפי ישראל סגי בהא דמדרבנן אסור, ותו לא חשיב אוכל. ונמצא לפ"ז דע"כ ר"ש לא ס"ל לדינא דמי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, דהא לישראל מיתסר רק מדרבנן ולעכו"ם אסור מדאורייתא. או דס"ל לר"ש דבעלמא נמי שחיטה עושה ניפול.

19. רש"י מסכת חולין דף קכט עמוד ב ד"ה ודלמא

ודלמא - לעולם בני קבולי טומאה ניהו וטעמא דר"ש אי כדברא דמפרש לעיל /חולין/ (דף קכז:) טעמא דר"ש משום דאין בהמה נעשית יד להכשיר האבר אי כדרכי יוחנן דאמר נמי לעיל אין יד להכשר וכשאוחר בקטן ואין גדול עולה עמו פליגי ומשום הכשר.

20. מהרש"א על חולין דף קכט ב

בפרש"י בד"ה אי לרבי יוחנן דאמר נמי לעיל אין יד להכשר כו' עכ"ל. צ"ע לפירושו דהא בהדיא סבר רבי יוחנן בריש פרקין דיש יד להכשר אבל הכי הוה ליה למימר אי כרבי יוחנן דאמר לכולי עלמא דאין בהמה נעשית יד לאבר וכשאוחר בקטן כו' פליגי וכפרש"י גופיה לעיל לאוקמתא דאביי דהיינו נמי אוקמתא דרבי יוחנן ודו"ק:

21. חדושי הרמב"ן על מסכת חולין דף קכט ב

ודילמא טעמיה דר' שמעון או כדברא או כדר' יוחנן. אי קשיא לך אמאי לא אקשינן מינה בפירוש דר' יוחנן אדר' יוחנן, דהא רב אסי משמיה דר' יוחנן אמרה, ואפשר דאי מהתם הוה אמינא אמוראי ניהו ואליבא דר' יוחנן, ודעדיפא מינה אקשינן לרב אסי גופיה מאי טעמא דחיק נפשיה כולי האי דילמא טעמיה דר' שמעון או כדברא או כדר' יוחנן, אי נמי משום דר' יוחנן לאו טעמיה דר' שמעון מפרש לעיל אלא טעמיה דר' מאיר דאבר מדולדל בבהמה אחר בקטן ואין גדול עולה עמו הוא (כמהו) ונעשה לו יד, ואפשר דר' שמעון כדבר אסי:

22. חדושי הרמב"ן על מסכת חולין דף קכט/ב

וקשיא לי כיון דאמר ר' יוחנן בפרק גיד הנשה (ק"ב ב') ובשר בשדה טרפה זה בשר מן החי, מנין שבני נח מזהירין עליו שהרי פסוק זה לישראל נאמר ולא לבני נח, ונראה לי דהא דכתיב לא תאכל הנפש עם הבשר משמע ליה לר' יוחנן דבר שהוא כנפש שאינו עושה חליפין כלל והיינו אבר, וכן פי' רש"י ז"ל, ואין בכלל זה בשר, אבל בבני נח כתיב אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו כלומר לא תאכל הבשר בשנפשו בו ואפילו בשר מן החי במשמע, ולפיכך קרי ליה ר' יוחנן אוכל שאי אתה יכול להאכילו לאחרים:

23. פירוש המשנה לרמב"ם מסכת חולין פרק ט משנה ח

ור' שמעון אומר שגם בשר הפורש מאבד מן המת טהור, וכן עצם כשעורה ממנו. ואין הלכה כר' שמעון.

24. תורת חיים על חולין דף קכט/ב

אמר לו רבי יהושע מן החי ולא מן המת. פירש רש"י ז"ל וכי מפני ששמעת מן החי סבור אתה לומר מן החי דוקא ולא מת בתמיה וקשה לפי דמה השיב לו ר' אליעזר כך שמעתי היה ליה לפרש דבריו ולמימר כך שמעתי מן החי ולא מן המת דהשתא עיקר חסר לכך נראה דרבי אליעזר אמר שמעתי שאבר מן החי מטמא וקאמר לו ר' יהושע מן החי ולא מן המת כלומר וכי שמעת בפירוש מן החי ולא מן המת והלא לא שמעת אלא מן החי ואם כן קל וחומר ומאי חי וכו' והשיב לו רבי אליעזר כך שמעתי כמו שאמרת מן החי ולא מן המת:

25. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קכט עמוד ב

מתני'. האבר והבשר המדולדלין באדם טהורים. תמה הרש"ש אמאי לא תנן הכא שאם חישב על בשר האדם להאכילו לגוי מטמא טו"א, כדתנן לעיל גבי בהמה, דהא גם באדם איכא טו"א כמבואר בעוקצין החותך מן האדם וכו'. וצ"ל דטומאת אוכלין בבשר אדם היא דוקא בחותך בשר האדם לגמרי, אבל כ"ז שעדיין הבשר מחובר לאדם ל"מ מחשבה לבד לקב"ט אוכלין, מאחר דהוי אדם חי.

26. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קכט עמוד ב

רש"י ד"ה מת. וכרבי יהושע וכו'. משמע דלר"א דאם נפרד בשר מאבמה"ח דטמא ה"ה אם נפרד בשר מן החי. ולרנבה"ק רק עצם הפורש ממנו טמא, אבל בשר הפורש הוא טהור. ולרבי יהושע הכל טהור. וצ"ע מנא ליה לרש"י הא, הרי פלוגתתם איירי רק גבי בשר שפירש מאבר מן החי. עי' מהרש"א ורש"ש. ואולי יש לגרוס תיבות אלו בסוף הד"ה שלאחריו, שפירש רש"י שהחילוק בין אבר מן המת לבשר המת לענין בשר הפורש ממנו, ולכך צ"ל דמתני' אזלא כרבי יהושע.

27. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קכט עמוד ב

אבר המת בעלמא לא מטמא. [1] כתב בשיטמ"ק (אות 1) בדעת רש"י דאיירי הכא כגון דליכא באבר כזית בשר ולא עצם כשעורה, אך אם יש בו שיעור זה הוא מטמא, משא"כ באבמה"ח דמטמא אף כשאין בו שיעורים אלו. ובטעם החילוק נראה, דטומאת אבר מן החי באדם ילפי' בנזיר (נג ב) מדכתי' בחלל חרב, והיינו שאבר מן החי בפרישתו חשיב מיתה על האבר, אך באבר מן המת לא שייך לטמאותו מדין אבר, כיון דאין כאן מיתה נוספת.

[2] אולם בפיה"מ להרמב"ם כ' להדיא להיפך, וז"ל: כבר נתבאר וכו' שאבמה"ח כזית בשר הפורש ממנו או עצם כשעורה הפורש ממנו טהור וכו', ור"ש אומר שבשר הפורש מאבר מן המת ג"כ טהור, וכן עצם כשעורה הפורש ממנו וכו'. וצ"ע דמהיכא תיתי שלא יטמא כזית בשר הפורש מן המת. ולחקל קצת נראה דהר"מ ס"ל דגם לר"ש איכא דין טומאה באבר מן המת, דהא כד דייקת בלשונו תראה דלא איירי באבר מן המת אלא בפורש מאבר מן המת, דבזה אף בדאיכא כזית בשר ס"ל לר"ש דהוא טהור. והביאור בזה דהנה באבמה"ח דנתלש ממנו בשר פליגי תנאי להלן, דלרבי יהושע מטמא רק כמות שהוא בשר גידים ועצמות, ור"א ס"ל דאם נתלש ממנו כזית בשר הר"ז טמא. ואף שעתה אין עליו דין אבר מ"מ הוא מטמא מדין בשר. וס"ל לר"ש דכ"ז הוא בבשר שנתלש מאבר מן החי, אבל בנתלש מאבר מן המת אינו מטמא. דהא להמבואר ברמב"ם דר"ש מודה שאבר מן המת מטמא מדין אבר, וי"ל דבגוונא שפירש בשר מן האבר של המת אינו טמא, כיון דבשעה שפירש האבר מן המת פקעה הטומאת מת שהיתה עליו, וחילל עליה טומאה מחודשת דאבר מן המת, ואף שיש בהאבר יותר מכזית בשר ועצם יותר מכעדרה. ולכך אף דבטומאת מת יש דין כזית בשר הפורש ממנו מטמא, בדין טומאת אבר לא מצינו בו טומאה זו, אלא רק אבר שלם דבשר גיד ועצם מטמא. ולזה אמר רבי שמעון לא שמעתי, היינו דבזה ליכא החידוש דר"א דבנתלש כזית בשר מאבמה"ח טמא, אלא הכא באבר מהמת טהור אף בכזית.

28. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קכט עמוד ב

פסחא זעירא. שאלו את השואל ומשיב אם מותר להספיד ב"ד אייר, וכן אם לצום תענית בה"ב כשחל ב"ד אייר. והוכיח מכאן שאסור להספיד ולצום, ואף שמגלת תענית בטלה פסח שני שאני, דע"כ לא משום מאורע שהיה

אז נעשה יום טוב, דא"כ ל"ש הק"ו דגמ' דידן כלל, אע"כ היו"ט הוא רק משום דין פסח שני, וזה לא בטל, דרק ימים טובים שנגמרו מחמת מאורעות שאירעו בהם בטלו. ומהרש"ם נחלק עליו, ומוכיח מתוס' ערובין שכל מגילת תענית בטלה.

29. דף על הדף מסכת חולין דף קכט עמוד ב

בגמ': כתוב במגילת תענית, פסחא זעירא דלא למספד, הא רבא למספד אלא כל דכן וכו'. **במשנה למלך פרק ו' מכלי המקדש הט"ו נתפלא שלא מצא בש"ס איסור תענית והספד בערב פסח, והקשה מפסחים (קח ע"א) רב ששת הוי יתיב בתעניתא כל מעלי יומא דפסחא, ועי' תוס' שם שהיה מקבל עליו תענית ממש ע"כ.**

וכתב בספר חבליים בנעימים (ח"א סוג' מ"ב אות צ'): **ונתפלאתי מאד על רבינו ז"ל הלא דבר זה מפורש בחולין (קכט ע"ב) כתוב במגילת תענית פסחא זעירא דלא למספד, הא רבה למספד, אלא כל דכן. ושם הכוונה ע"כ על ערב פסח, דפסח קטן הוא י"ד אייר יום עשיית הפסח כמפורש במגילת תענית, וא"כ הא דפסחא רבה קאי גם כן על ערב פסח - ארבעה עשר ניסן. והיינו דאיסור הספד מפני יום טוב של הקרבת קרבן כמ"ש תוס' פסחים (נ ע"א) בשם הירושלמי.**

ומה שהקשה מר' ששת. י"ל כמ"ש ר"ן פרק ב' דתענית (יז ע"ב) בשם הראב"ד דמשום הכי מתענים בשלשה עשר אדר, אף דיום נקנור הוא, משום דלא דמי לשאר תעניות דזכרון הוא לנס שנעשה בו, **והכא נמי יש לומר דהתענית של ע"פ אינו משום צער ואבלות, אלא לצורך הפסח כדי שיאכל מצה לתיאבון שרי ע"כ.**

ליל הסדר לילה של ברכה ————— • אז ישיר רלג

גרסינן במסכת סופרים הבכורות מתעניין בערב פסח והטעם זכר לנס שניצולו ממוכת בכורות.

על מנהג זה יש לשאול שלש שאלות.

השאלה הראשונה היא, מהו הטעם שהבכורים בזמן הזה מתענים, והלא אם המנהג הוא כזכר לנס שניצלו הבכורים במוצרים, כמו שכתב הטור, ראוי היה שרק הבכורים שבאותו הדור יתענו, ואולי אף צאצאי הבכורים ההם היו צריכים להתענות לזכור את הנס, כי אילו לא היו אבותיהם ניצלים לא היו הם נולדים, אולם מדוע בכל דור ודור נהגו הבכורים להתענות בערב פסח, והלא בכורים אלו לא ניצלו מסכנה.

השאלה השנייה היא, מדוע לא נהגו שאף גדול הבית יתענה אפילו אם אינו בכור, מפני שבמכת בכורות לא רק הבכורים מתו, אלא גם גדול הבית מת, ואם המנהג הוא זכר למכת בכורות ולנס שלא מתו בכורי ישראל, מדוע לא נחייב אף את גדול הבית להתענות.

השאלה השלישית היא, מדוע נקבע מנהג תענית בכורים בערב פסח, שאם המנהג קשור לנס הצלת בכורי ישראל בליל יציאת מצרים, כן הראוי היה לקיים את התענית בלילה, או לעשות דבר אחר לזכר הנס, בזמן שהנס התרחש, ולא בערב פסח, לפני זמן הנס.

תענית בכורים - זכר לתענית שהתענו במוצרים

במקראי קודש (ח"ב סי' כ"ב) הביא את דברי הטור בטעם מנהג תענית בכורים, וז"ל:

ופשטות דברי הטור משמע שגדר התענית הוא משום פרסומי ניסא שניצולו ממוכת בכורות. אולם בספר 'זכרון יהודה' (או"ח סי' קל"ג) העיר דהי"ן מצינו דוגמת זה שבתענית עושים זכר לנס הלא בכ"מ שאנו עושים זכר לנסים אדרבה עושים שמחה ויו"ט, ולכן הוא מפרש שעיקר הטעם של תענית הוא כתענית אסתר, שכתב הטור (בסי' תרפ"ו) הטעם, לפי

שבו נקהלו לעמוד על נפשם והיו צריכים רחמים... וי"ל דהכא ג"כ מסתמא גם במצרים כשבא מרע"ה לומר שבלי לט"ו ימות כל בכור במצרים, ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו, בודאי התענו בכורי ישראל שיהיו ניצולים, ואף שמושה רבינו ע"ה תבטיח ולא יתן המשחית לבוא וכו', בכ"ז צריכים היו לרחמי השם יתברך ועל כן כיון שגם אז התענו, לכן גם עתה מתענים בכורי ישראל זכר לתעניתם... ולפ"ד יוצא שמעיקרו יום ערב פסח ראוי לתענית בכורים, זכר לתענית של יוצאי מצרים שהיה בערב פסח.

כלומר, מנהג הבכורים להתענות בערב פסח אינו בתור זכר לנס הצלת בכורי ישראל, אלא הוא זכר לתענית שהתענו הבכורים במצרים כשהתפללו לה' שלא יינזקו, וכשם שבזמן הזה אנו מתענים תענית אסתר זכר לתענית שהתענו בשושן, כן הוא במנהג תענית בכורים שמתענים זכר לתענית שהתענו הבכורים במצרים.

מוהלך זה מיישב את שלשת השאלות, שאין המנהג בא כזכר לנס ההצלה, וממילא אין מקום שכל צאצאי הבכורים יתענו, אלא רק הבכורים האמיתיים, אלו שהתענו במצרים, נוהגים להתענות עכשיו כזכר לתענית במצרים. השאלה השניה אף היא מיושבת, שבמצרים לא ידעו שגדול הבית נכלל עם הבכורים עד שהתחילו למנות, וע"כ גדולי הבית שבבתי ישראל לא התענו אז, ואף היום אינם מתענים.

השאלה השלישית אף היא מיושבת, שהתענית באה כזכר לתענית שהתענו במצרים, ואז התענו בערב פסח, ולכן אף היום נהגו להתענות בערב פסח.

עם זאת המקראי קודש מביא את דברי החיד"א שפירש את דברי הטור כפשוטם, וז"ל:

אולם ב'ברכי יוסף' (או"ח ת"ע אות ז') משמע שנקט בדברי הטור כפשוטם, שגדר תענית הוא משום פרסומי ניסא שניצולו הבכורים, ובאמת

היה ראוי לעשות כן ביו"ט עצמו שכן בליל ט"ו היה הנס, רק ביו"ט אסור להתענות, ע"כ עושים זה ביום שלפניו.

כלומר, התענית באה כזכר לנס ההצלה שניצולו הבכורים בליל ט"ו בניסן, ובאמת ראוי היה להתענות בלילה, אלא שאי אפשר מפני שהוא יו"ט ונהגו להתענות בערב פסח.

בדבריו מיישב החיד"א את השאלה השלישית, מדוע לא קבעו את המנהג בליל ט"ו, אולם שתי השאלות הראשונות עדיין צריכות יישוב.

❧ תענית בכורים - על אבדן העבודה במקדש

בעלון של חידושים וביאורים מאת הגאון ר' ישראל מאיר דרוק, הובא בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל טעם אחר למנהג תענית בכורים. טעם התענית בערב פסח הוא שכיון שכל ישראל מביאים בערב פסח את קרבן הפסח, והכהנים שוחטים ומקריבים קרבנות רבים, אזי נזכרים הבכורים שהם איבדו את מעלת העבודה במקדש מחמת חטא העגל, ועל כן נהגו הבכורים להתענות על איבוד זכות העבודה במקדש.

ולפי דברי הגרש"ז מיושבות השאלות, שאין כל קשר בין מנהג תענית בכורים לנס מכת בכורות, והבכורים שבכל דור ודור הם אלו שהפסידו את העבודה בבית המקדש, וגדול הבית מעולם לא היה ראוי לעבוד בבית המקדש, וזמן התענית נקבע דוקא בערב פסח כי אז שחטו את הפסח, ואז הצטערו הבכורים.

ד ובמקראי קודש הביא נפקא מינה לדינא בין הטעמים.

❧ תענית בכורים - ביום קניית הבכורה

עוד הביא הרב דרוק במאמרו מדברי הפרי מגדים (או"ח תע"ו משבצות זהב סק"ג) בשם ה"ד יוסף, וז"ל הפרי מגדים:

עין ביד יוסף פרשת תולדות דרוש א' (לט, א) עשיו עבר ה' עבירות, בא על נערה מאורסה (בבא בתרא ט"ז ב'), רמז כי אברהם אבינו ע"ה ז"ל מת בערב פסח, ומשום הכי אוכלין ביצים זכר לאבילות, ויעקב בישל נזיד (עדשים לאביו יצחק) ולחם מצה ונתן לעשיו (לאכול בלילה ואכל ביום), כל האוכל מצה בערב פסח כבא על ארוסה בבית חמיו (ירושלמי פסחים פ"י הלכה א'), יע"ש.

כלומר, אברהם אבינו נפטר בערב פסח, ובאותו היום בא עשו מן השדה והוא עיף, ויעקב הכין נזיד עדשים להברות את יצחק, ואף לחם, היינו מצה, היה מוכן בבית עבור ליל הסדר, אולם עשו שלא היה יכול להתאפק, אכל את המצה בערב פסח עם נזיד העדשים, ואכילתו זו נחשבת לו כאילו בא על נערה המאורסה, וכדברי הירושלמי שהאוכל מצה בערב פסח נחשב כבא על ארוסתו בבית חמיו.

ומבאר הרב דרוק ע"פ דברי ה"ד יוסף, שנהגו הבכורים להתענות בערב פסח מפני שביום זה קנה יעקב את הבכורה, ומטרת קניית הבכורה היתה העבודה במקדש, כמבואר ברש"י ובמדרשי חז"ל, וכיון שעל ידי קניית הבכורה זכינו בעבודת המקדש, אלא שעתה בעוונותינו אין לנו את בית המקדש, נהגו הבכורים להתענות ביום זה כזכר לעבודת המקדש שאיננה.

הסבר זה, בשונה מדברי הגרש"ז, אינו רואה בתענית בכורים סימן בעלמא לצערם של הבכורים על הפסד העבודה מנחת חטא העגל, הפסד בו נזכרים דווקא הבכורים כשהם רואים את עבודת הכהנים בערב פסח, אלא זכר ליום שבו קנה יעקב את הבכורה, ועל ידי קנייתה זכה בעבודת המקדש, ומכיון שאין בזמן הזה עבודה במקדש, נהגו תענית ביום בו זכו כלל ישראל בעבודת המקדש.

ואף לפי הסבר זה מיושבות השאלות, כיון שתענית בכורים איננה קשורה כלל לנס הצלת בכורי ישראל מנמכת במרות.

❧ תענית בכורים - ביום קניית ואיבוד הבכורה

נראה לשלב בין הפירושים ולפרש את טעם המנהג בדרך חדשה.

ערב פסח הוא היום בו נפטר אברהם אבינו, ובאותו היום קנה יעקב את הבכורה וזכה על ידי קניית הבכורה בעבודת המקדש. מאותו יום ועד חטא העגל היו הבכורים מיועדים לעבודת המקדש, אלא שכשחטאו בעגל ניטל מהם התפקיד, ומפני שהבכורים ראויים היו לעבוד, אלא שהפסידו את הזכות, צריכים הם לציין את היום בו זכו בעבודה, היינו ערב פסח.

בערב פסח הבכורים מתענים על מה שהיה צריך להיות שלהם, על העבודה שנקנתה בערב פסח, על איבוד העבודה בעקבות חטא העגל. היום שנבחר כראוי ביותר לציין את האבדן של זכות העבודה הוא היום בו זכו בעבודה, היום בו קנה יעקב אבינו את הבכורה מידי עשו, הוא ערב פסח².

❧ איסור אכילת מצה בע"פ

כאמור, מדברי הפמ"ג ואחרים נראה שיעקב קנה את הבכורה בערב פסח, ויעקב קיבל את הברכה מיצחק אבינו בליל הפסח.

כשקנה יעקב את הבכורה נתן לעשו לאכול נזיד עדשים, אולם עשו לא הסתפק בכך ואכל גם מהמצה בערב פסח באיסור. מהרוקח (פסח סי' ר"פ) משמע שהאיסור לאכול מצה בערב פסח מן התורה הוא, שכתב 'ואסור לאכול מצה בערב הפסח דכתיב בערב תאכלו מצות', אולם שאר

ה נמצא שהבכורים מתענים על אבדן העבודה באותו יום בו איבד עשו את זכותו לעבודה.